

О.С. Гуманкова,
старший викладач,
(Житомирський державний університет імені Івана Франка)

ГОТОВНІСТЬ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ІНОЗЕМНИХ МОВ ДО ЗДІЙСНЕННЯ ДИФЕРЕНЦІЙОВАНОГО ПІДХОДУ – АКТУАЛЬНА ПРОБЛЕМА ПРАКТИКИ ПРОФЕСІЙНОГО НАВЧАННЯ У ВУЗІ

Стаття акцентуалізує проблему формування готовності до здійснення диференційованого підходу майбутніх учителів іноземних мов. Автором визначений компонентний склад даного виду готовності та окреслені можливі шляхи її формування у процесі професійної підготовки учителів цієї спеціальності.

Одною з провідних тенденцій розвитку системи освіти в Україні є її гуманізація. Освіта у контексті гуманізації розглядається як простір для вільного розвитку, співпраці, співтворчості всіх суб'єктів залучених до навчально-виховного процесу, що, у свою чергу, детермінує звернення до особистісно-орієнтованої моделі навчання в освітніх закладах усіх типів та рівнів у цілому та середніх загальноосвітніх навчальних закладах (ЗНЗ) зокрема.

Така детермінанта значно змінює вимоги до діяльності сучасного вчителя. Ці вимоги, перш за все, визначаються необхідністю досягнення якісно нового рівня професійної діяльності, яка має бути спрямована не лише на передачу знань з предмету, а й на створення сприятливих умов для інтелектуального та морального розвитку учнів у процесі навчання у відповідності до їх здібностей, навчальних можливостей, інтересів; на формування у них умінь проектувати власні інтелектуальні маршрути. Відповідно, надзвичайно зростає необхідність реалізації вчителями диференційованого підходу (ДП) у навчанні. Зазначене у повній мірі стосується і учителів іноземних мов (ІМ).

Багато науковців (П.М. Гусак, П.І. Сікорський, Г.І. Коберник, І.М. Осмолівська, У.Є. Унт та ін.) вважають ДП одним з практичних засобів особистісної орієнтації освіти. ДП спрямовує на врахування індивідуальних психологічних особливостей окремих учнів та типологічних особливостей груп учнів у процесі організації навчально-пізнавальної діяльності. Здійснюється означений підхід за рахунок відбору змісту, рівня складності матеріалу, форм, методів навчання відповідних до визначених особливостей учнів. Метою ДП є не тільки адаптація компонентів навчального процесу до особливостей учнівського контингенту, а й корекція розвитку учнів у певній сфері навчання у відповідності до їх реальних навчальних можливостей, інтересів.

Метою нашої статті є привернення уваги до необхідності формування готовності до здійснення ДП майбутніх учителів ІМ у процесі їх професійної підготовки у вищих навчальних закладах (ВНЗ).

Готовність до здійснення ДП має бути невід'ємною складовою готовності до професійної діяльності майбутніх учителів ІМ за умови визначення принципу гуманізації одним із провідних напрямів реформування системи освіти в Україні.

На нашу думку, недостатня сформованість даного виду готовності негативно впливає на ефективність професійної діяльності учителя ІМ, фактично унеможливує її здійснення на особистісно-орієнтованій основі, оскільки призводить до нівелювання потреб особистості учня у процесі навчання, орієнтації на середній рівень навчальних можливостей учнів, використання одноманітних форм та методів у процесі викладання іноземної мови. Як результат – низька навчальна мотивація учнів, знеособлення знань, індиферентне ставлення до предмету "іноземна мова" як такого.

З метою встановлення рівня готовності до здійснення ДП діючих учителів ІМ нами проведено опитування серед учителів англійської мови ЗНЗ Волинської, Рівненської, Чернівецької та Житомирської областей (100 осіб).

Переважає кількість учителів (80%) пов'язують здійснення ДП з використанням лише рівневої диференціації, яку вони здебільшого використовують лише у вигляді надання завдань різного рівня складності у процесі закріплення матеріалу з предмету та надання домашніх завдань. 60% ототожнює диференційований підхід з індивідуальним. 70% учителів ІМ уявляють диференційоване навчання у вигляді лише поєднання різних видів діяльності учнів на уроці (індивідуальної, парної, групової). 70% учителів ІМ серед психологічних особливостей учнів, які мають бути враховані у процесі навчання, передусім визначають темперамент учнів. 23% учителів вважають, що у процесі навчання необхідно враховувати вікові особливості пам'яті, мислення учнів. Лише 4% учителів підкреслюють важливу роль врахування інтересів та здібностей учнів у процесі навчання, та 1% учителів звертається до врахування суто індивідуальних особливостей характеристик окремих учнів (ініціативності, креативності). 90% респондентів інтуїтивно відчують потребу у поглибленні знань з проблеми ДП та тільки 20% мають власний алгоритм здійснення ДП у процесі професійної діяльності, який був набутий емпіричним шляхом.

Отже, проблема формування готовності до здійснення ДП є актуальною та потребує вирішення у процесі професійної підготовки учителів ІМ. Визначення компонентного складу готовності до здійснення означеного підходу дозволяє вирізнити основні шляхи її формування.

Аналіз досліджень з проблеми формування готовності до педагогічної діяльності, зокрема, досліджень Н.В. Кузьміної, В.О. Сластьоніна, Н.А. Шевченко, В.О. Маляко та інших та аналіз кваліфікаційних характеристик випускників ВНЗ дозволяє визначити у структурі готовності до педагогічної діяльності три взаємопов'язані складові: особистісну (якості, здібності, цілі, мотиви майбутнього учителя ІМ), теоретичну

(сукупність світоглядно-гуманітарних, психолого-педагогічних, предметно-методичних знань), практичну (уміння, навички, досвід). Ми вважаємо, що склад готовності до здійснення ДП майбутніх учителів ІМ має віддзеркалювати склад готовності до педагогічної діяльності.

Схематично склад готовності до здійснення диференційованого підходу (ГДП) майбутніх учителів ІМ можна представити наступним чином:

Схема 1.

Кожна з складових, у свою чергу, містить сукупність певних компонентів.

Особистісна складова включає в себе психофізіологічну, ціннісно-смыслову та мотиваційну готовності. У контексті ДП кожна з готовностей набуває специфічного наповнення.

Психофізіологічна готовність виражається у "психічному здоров'ї, психічній сталості, працездатності" [1: 4] у толерантному ставленні до учнів з різним рівнем навчальних можливостей.

Ціннісно-смыслова готовність "представляє певну моральну та професійну позицію вчителя, яка базується на гуманістичних засадах та забезпечується наявністю загально-педагогічних, особистісних, фахових якостей майбутнього учителя ІМ" [2: 69].

До загальнопедагогічних якостей, які мають найбільш великий вплив на реалізацію ДП, відносимо: педагогічну спостережливість, яка спрямовує на визначення психологічних особливостей учнів у процесі навчання, емпатію – як здатність до встановлення взаємозв'язку між внутрішнім станом учня та його активністю на уроці; педагогічний такт, який полягає у здатності до розподілу учнів на групи за рівнем навчальних можливостей без усвідомлення ними реальних причин подібного розподілу; педагогічну відповідальність, що проявляється у бажанні допомогти учням з різними навчальними здібностями тощо.

До особистісних якостей, які є важливими у процесі здійснення ДП, відносимо комунікативність, що проявляється у здатності підтримувати постійний контакт з учнями, привертати їх увагу; ініціативність, що проявляється у спрямованості на пошук ефективних технологій навчання; цілеспрямованість у створенні умов для інтелектуального та морального розвитку учнів у процесі вивчення ІМ тощо.

До фахових якостей, притаманних учителю ІМ, відносимо, перш за все, здатність зрозуміти позицію учня у спілкуванні, впливати опосередковано на вироблення в учня бажаного відношення до іноземної мови, спроможність вибудовувати відносини з учнями на партисипативній основі тощо.

Теоретична складова представляє сукупність знань з предметів світоглядно-гуманітарного циклу, які дозволяють сформувати майбутньому учителю ІМ власну світоглядну позицію, визначити іноземну мову як складову світової культури та усвідомити фаховий предмет як засіб залучення до цієї культури учнів. Знання з предметів психолого-педагогічного циклу озброюють учителя необхідними знаннями, які виступають своєрідним орієнтиром у закономірностях, принципах, формах сучасного навчального процесу, у механізмах засвоєння учнями знань, у психологічних особливостях учнів, які мають безпосередній вплив на ефективність навчання, знаннями про структуру особистості учня, засоби педагогічного впливу в процесі її формування і розвитку. У контексті ДП психолого-педагогічні знання дозволяють майбутнім учителям визначити сутнісні характеристики ДП, окреслити форми диференціації, які можливі для здійснення у процесі професійної діяльності, визначити організаційну характеристику різних форм диференціації; ознайомитися з алгоритмом здійснення диференційованого навчання тощо.

Предметно-методичні знання дозволяють коректно імплантувати ДП у викладання іноземної мови.

Практичний компонент представляє собою сукупність умінь та навичок, які є необхідними для реалізації ДП. Здійснивши структурно-функціональний аналіз педагогічної діяльності учителя ІМ у процесі здійснення ДП, визначаємо 10 груп умінь, які мають бути сформовані для ефективного здійснення означеного підходу: гностичні, діагностичні, проектувальні, конструктивні, організаційні, мотиваційні, комунікативні, розвивальні, контролюючі та рефлексивні уміння. Схематично практичну складову ГДП можна зобразити таким чином.

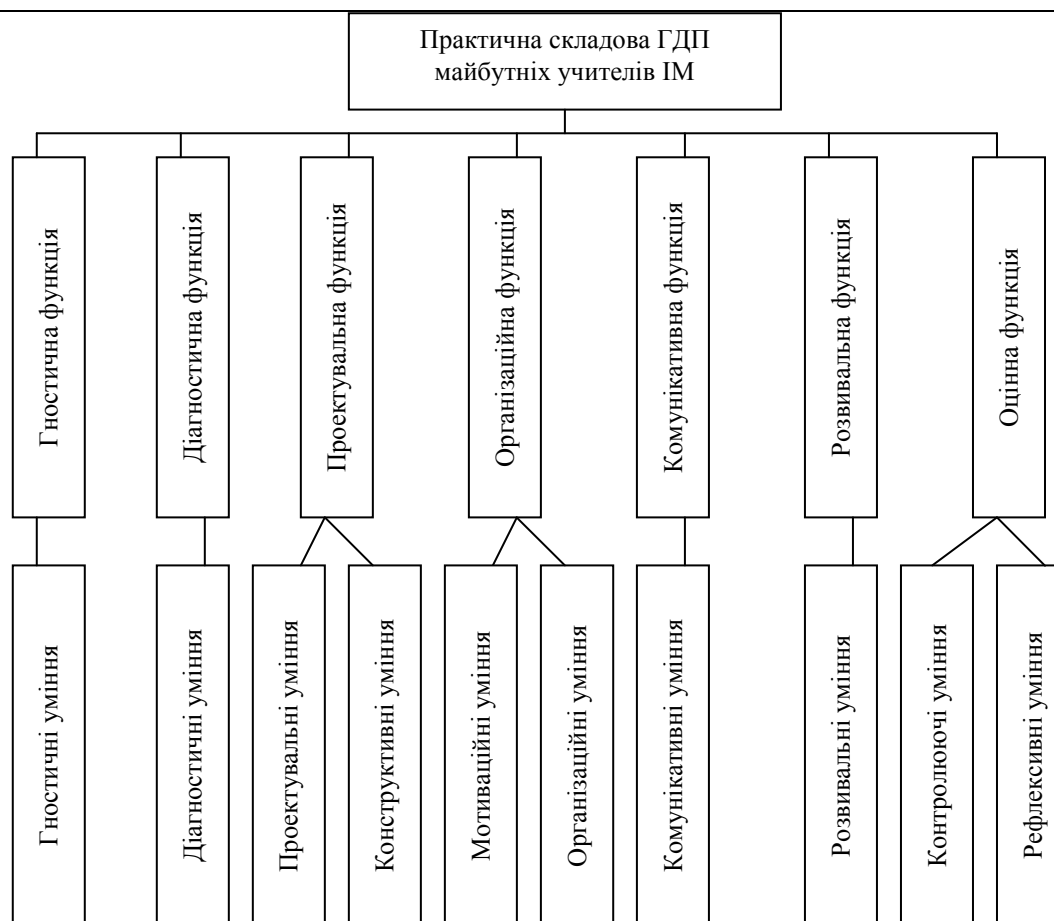

Схема 2.

Аналіз компонентного складу готовності до здійснення ДП майбутніх учителів ІМ свідчить про необхідність її розвитку за рахунок включення її змістових процесуальних характеристик у загальнокультурну, психолого-педагогічну та предметно-методичну підготовку. Формування та розвиток ГДП має бути здійснено у декілька етапів: підготовчий, основний та підсумковий [3: 220].

Підготовчий етап здійснюється на I-II курсах за рахунок оновлення загальнокультурної підготовки майбутніх учителів ІМ шляхом введення культурознавчого підходу в процес викладання дисциплін цього блоку, акцентуалізації гуманістичних світоглядних позицій майбутніх учителів.

Основний етап має здійснюватись у процесі психолого-педагогічної підготовки II-III курсів шляхом введення змістових характеристик ДП у вивчення дисциплін цього блоку, формування умінь, пов'язаних з реалізацією ДП на семінарських заняттях з педагогіки та психології.

Підсумковий етап має здійснюватись на IV-V курсах у процесі предметно-методичної підготовки майбутніх учителів ІМ та призводити до формування необхідних когнітивних та процесуальних характеристик ДП шляхом надання необхідних методичних знань, формування умінь свідомого застосування ДП у процесі викладання ІМ, імплантації питань пов'язаних з використанням ДП у завдання, які отримують студенти у процесі проходження педагогічної практики.

Означений шлях формування ГДП має реалізовуватись у процесі професійної підготовки майбутніх учителів та може бути використаний основою для створення структурно-функціональної моделі підготовки учителів ІМ до здійснення означеного підходу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Слостенін В.А., Ісаєв І.Ф., Мищенко А.І., Шиянов Е.Н. Педагогіка: Учебное пособие для студентов педагогических учебных заведений. – 3-е изд. – М.: Школа-Пресс, 2000. – 512 с.
2. Калінін В.О. Формування професійної компетентності учителя іноземної мови засобами діалогу культур: Дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. – Житомир 2005. – 198 с.
3. Курлянд З.Н., Хмелюк Ф.І., Семенова А.В. та ін. Педагогіка вищої школи. Навч. посіб. / 2-ге вид., За ред. Курлянд З.Н.. Перероб. і доп. – К.: Знання, 2005. – 399 с.

Матеріал надійшов до редакції 27.11. 2007 р.

Гуманкова О.С. Готовность будущих учителей иностранных языков к реализации дифференцированного подхода – актуальная проблема практики профессионального обучения в вузе.

Статья акцентуализирует проблему формирования готовности к осуществлению дифференцированного подхода будущих учителей иностранных языков. Автором определен компонентный состав данного вида готовности, очерчены возможные пути ее формирования в процессе профессиональной подготовки учителей этой специальности.

Humankova O.S. The Readiness of the Future Foreign Language Teachers to Use the Differentiation Approach as the Topical Problem of the University Professional Training Practice.

The article deals with the topical problem of the future foreign language teachers' training, namely the formation of their readiness to the use of the differentiated approach. The author analyses the main constituents of this readiness and defines the main ways of its formation.